

ŠVIETIMO PRIEINAMUMAS – VISUOMENĖS SOCIALINIO TEISINGUMO RODIKLIS

Kęstutis Trakšėlys

Lietuvos edukologijos universiteto Edukologijos katedra
Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius, Lietuva
Klaipėdos universiteto Andragogikos katedra
Sportininkų 13, Klaipėda 92249, Lietuva
Tel. +370 61591651
Elektroninis paštas: kestutistrak@gmail.com

Pateikta 2015 m. balandžio 2 d., parengta spausdinti 2015 m. gruodžio 6 d.

DOI:10.13165/SMS-15-7-2-05

Santrauka. Straipsnyje analizuojamas švietimo prieinamumas kaip socialinio teisingumo visuomenėje rodiklis. Dažnai Lietuvoje švietimo prieinamumas suvokiamas kaip geografinis arba fizinis mokyklos pasiekiamumas. Tačiau švietimo prieinamumas apima kur kas daugiau aspektų – tai fizinis mokyklos pasiekiamumas; optimalus mokymų tinklo išdėstymas; lygiavertis mokslinių dalyvavimas ugdymosi procese nepaisant jų socialinės padėties; palankus mikroklimatas, užtikrinantis emocinį, socialinį, fizinį saugumą; mokymosi motyvacija; kokybiškos edukacinės ir socialinės paslaugos; ugdymo(-si) turinio prieinamumas; ugdymo(-si) proceso individualizavimas ir diferencijavimas. Visų minėtų švietimo prieinamumo aspektų užtikrinimas sąlygoja socialinę atskirtį patiriančių, specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių ir neįgalių bei gabių mokslinių dalyvavimą ugdymo(-si) procese. Straipsnyje pateikiami empirinio tyrimo duomenys ir jų interpretacija, kuriame apklausti skirtingų socialinių grupių moksleiviai ir išsiaiškintas jų požiūris į švietimo prieinamumą kaip visuomenės socialinio teisingumo rodiklį.

Reikšminiai žodžiai: švietimo prieinamumas, socialinis teisingumas, socialinės grupės.

Įvadas

Švietimo prieinamumas tampa ypač svarbus ir problemiškas transformuojantis visuomenei. Lietuvoje visuomenės transformacija yra specifinė, ją ypač paveikė Sovietų Sąjungos žlugimas ir Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimas. Lietuvos visuomenės transformacija susijusi su šalies politiniais, socialiniais ir ekonominiais pokyčiais. Politiniai ir ekonominiai pokyčiai, L. Dromantienės¹ teigimu, Centrinėje bei Rytų Europoje – tai transformaciją pokomunistinėse šalyse lemiantys veiksniai. A. Giddens² taip pat pažymi, kad vienas reikšmingiausių politinių ir ekonominių pokyčių jėgų – sovietinio tipo komunizmo žlugimas, įvykęs 1989 m. revoliucijomis Rytų Europoje ir pasiekęs atomazgą 1991 m. Sovietų Sąjungos žlugimu. Taigi, žlugus komunizmui, buvusio sovietų bloko šalys, tarp jų ir Lietuva, pasuko vakarietiškojo tipo politikos ir ekonomikos sistemų link. Tuo metu ir iškilo švietimo prieinamumo, kaip socialinio teisingumo aspekto, problematika. Paradoksali, kad, Lietuvai atsiskius dirbtinai homogenizuotos sovietinės švietimo sistemos, tapo aktuali švietimo prieinamumo problema, kuri apima: specialiųjų poreikių moksleivius ir jų poreikių tenkinimą; socialinės rizikos grupių vaikų integraciją į mokyklos bendruomenę; nutraukus studijas, grįžimą į mokymosi sistemą; švietimo paslaugų teikimą moksleiviams; moksleivių socialinį, fizinį, emocinį saugumą; nemokamą maitinimą; neformalų ugdymą; vienodo „starto“ galimybes nepaisant lyties, rasės, socialinės padėties, religijos; lygiavertį dalyvavimą švietimo sistemoje³. Šalyje vykstantys politiniai, socialiniai ir ekonominiai pokyčiai tiesiogiai lemia ir riboja švietimo prieinamumą. Mokslininkai⁴ pastebi, kad švietimo prieinamumas rodo visuomenės socialinį teisingumą, tad straipsnyje analizuojant švietimo prieinamumą, pagrindinis dėmesys skiriamas bendrojo lavinimo mokyklai, nes žemesnio lygio išsimokslinimas padeda pagrindą sėkmingai tęsti studijas aukštojoje mokykloje ir daro įtaką asmens socialinei bei kultūrinei reprodukcijai. Be to, socialiniai, politiniai veiksniai pirmiausia veikia žemesnio (pradinio, pagrindinio, vidurinio) lygio mokymosi institucijas ir turi įtakos švietimo prieinamumui, lygiavertiškumui dalyvaujant švietimo procese, mokymosi turiniui ir švietimo funkcijoms. Todėl labai svarbu, kad būtų užtikrintas švietimo prieinamumas visiems moksleiviams, nepaisant jų padėties socialinėje sistemoje ir taip užtikrinamas socialinis teisingumas.

-
- 1 Dromantienė, L. 2002. Socialinės politikos modernizacija Centro ir Rytų Europoje. *Tiltai*. 2, p. 19–22.
 - 2 Giddens, A. 2000. *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai.
 - 3 Trakšėlys, K. 2011. Švietimo kaip socialinio instituto transformacija modernios visuomenės kontekste (Lietuvos atvejis). *Filosofija. Sociologija*. 4, p. 437–445.
 - 4 Žalimienė, L. ir kt. 2009. *Socialinio teisingumo rodikliai švietime*. Mokslinio tyrimo ataskaita. Vilnius.

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad mokslinėje literatūroje ir atliktuose tyrimuose⁵ paprastai akcentuojamas fizinis mokyklos pasiekiamumas, kaip pagrindinis švietimo prieinamumo aspektas. Plačiau švietimo prieinamumą Vilniaus krašte analizavusi tyrėjų grupė⁶ siekė ištirti fizinį mokyklų pasiekiamumą, mokymosi prieinamumą pagal mokomąsias kalbas, specialiosios pagalbos prieinamumą ir t. t. Pažymėtina, kad daugelyje tyrimų, užsakytų įvairių institucijų, akcentuotas tik geografinis švietimo prieinamumas ir dažniausiai tirtos moksleivių vežiojimo paslaugos. Reikėtų pastebėti, kad mažai autorių tyrinėja specialiųjų poreikių turinčių moksleivių mokymosi prieinamumą. Lietuvoje beveik netyrinėtas ekonominis ir socialinis švietimo prieinamumo aspektas.

Tyrimo tikslas – teoriškai išnagrinėti ir empiriškai ištirti švietimo prieinamumą kaip socialinio teisingumo rodiklį.

Tyrimo objektas – švietimo prieinamumas.

Metodologiniai tyrimo nuostatai

Socialinio konflikto teorija teigia, kad visose socialinėse sistemose galima identifiкуoti konfliktus, taip pat ir švietimo institute. Socialinio konflikto aspektu visuomenė yra faktinių ir potencialių konfliktų arena. R. Dahrendorf⁷ daro išvadą, kad konfliktus ir prievartą lemia visuomenės struktūrinės pozicijos.

Asmenys, užimantys dominuojančią poziciją, kiekvienoje situacijoje siekia išlaikyti *status quo*, o subordinuotieji siekia tą situaciją pakeisti. Konfliktą ir socialinę reorganizaciją lemia dominavimo ir pavaldumo santykiai, sukeliantys skirtingų interesų priešpriešą. Teorijos rodo, kad įvairios socialinės grupės turi nevienodą valdžią, ją turi ne asmenys, bet jų materialinis ir socialinis statusas. Pastarasis susiformuoja už švietimo instituto ribų, deja, perkeltas ir į švietimo sistemą. Todėl socialinis ir ekonominis visuomenės susiskaidymas tiesiogiai matomas ir švietimo sistemos viduje⁸.

Socialiniai konfliktai visuomenėje kyla iš interesų grupių, kai dėl skirtingų interesų pavaldžios grupės įsitraukia į konfliktą su dominuojančiomis grupėmis. Švietimo instituto viduje interesų konfliktai gali kilti nuolat. Taigi reikėtų išskirti potencialius konfliktus. Pirmiausia tarp moksleivių grupių ir jų viduje. Tam tikros moksleivių grupės turi geresnes materialines ir ekonomines gyvenimo sąlygas, todėl susikuria privilegijuota švietimo posistemė – privačios mokyklos, korepetitoriai. Antra, potencialūs konfliktai galimi tarp moksleivių ir mokytojų bei mokyklos administracijos.

5 Jonutytė, I.; Rupšienė, L.; Šmitienė, G. ir kt. 2009. *Galimos diskriminacijos apraiškos bendrojo lavinimo mokykloje*. Tyrimo ataskaita. Vilnius.

6 Merkys, G.; Balžekienė, A.; Telešienė, A. 2008. Challenges for multicultural education in ethnically diverse community: case of Vilnius region in Lithuania. *Socialiniai mokslai*. 2 (60), p. 32–47.

7 Dahrendorf, R. 1996. *Modernusis socialinis konfliktas: esė apie laisvą politiką*. Vilnius: Pradai.

8 Trakšėlys, K. 2014. Švietimo sociologijos epistemologinės prieigos. *Filosofija. Sociologija*. 2, p. 118–125.

Remiantis konflikto teorija, mokytojai užima privilegijuotą poziciją moksleivių atžvilgiu. Reikia pastebėti, kad bet kuri privilegija arba valdžios demonstravimas gali sukelti konfliktą. R. Collins⁹ visuomenės narius skirsto į dvi grupes: tvarką primetančius ir tvarką priimančius. Primetantieji tvarką, autoriaus teigimu, dažnai tapatinasi su organizacija ir jos idealais, o tvarką priimantieji dažnai turi savo kultūrą, kalbos kodą, yra pasyvūs ritualų atlikėjai ir stebėtojai. Švietimo institute paprastai tvarką nustato mokytojai arba dominuojanti socialinė moksleivių grupė, kuri diktuoja savo taisykles ir demonstruoja dominavimą¹⁰.

Tinklaveikos teorija¹¹ siekia analizuoti ir įvardyti tarpusavio ryšių modelius socialinėje sistemoje. Šios teorijos šalininkai laikosi pozicijos, kad pirmiausia reikia tirti socialines struktūras, nes ugdymo dalyvių elgesys yra varžomas socialinių struktūrų¹². Tą patį galima pasakyti ir apie švietimo sistemą.

Tinklaveikos teorija analizuoja visuomenės narius siejančius saitus. Tačiau šios teorijos atstovus domina neinstitualizuoti saitai, t. y., santykiai, vadinamieji tinklai. M. Granovetter¹³ skiria stiprius ir silpnus saitus. Jis ragina analizuoti ne tik stiprius saitus tarp ugdymo dalyvių, bet ir silpnus. Asmuo, tvirtai susietas grupėje, bet neturintis silpnų saitų su kitomis grupėmis, būtų izoliuotas ir negautų informacijos apie tai, kas vyksta visuomenėje arba kitose grupėse.

Švietimo institute moksleivių santykiai yra aiškiai apibrėžti ir institualizuoti, tačiau moksleiviai, bendraudami tarpusavyje, kuria savo tinklus pagal skirtingas socialines pozicijas. Moksleivių kuriami tinklai dažniausiai remiasi saitais, esančiais už švietimo sistemos ribų. Tinklaveikos teorijos prieiga padeda atskleisti, kaip institucinėje sistemoje kuriami saitai ekonominiu, socialiniu pagrindu.

Švietimo institucijose dažna situacija, kad moksleiviai iš socialiai remtinų šeimų, turintys neigiamų įvertinimų arba įvairių sutrikimų, dažnai būna izoliuoti nuo klasės ir mokyklos bendruomenės. Tai pasireiškia minimaliu bendravimu, neįtraukimu į kultūrinę arba pažintinę veiklą, socialiniu diskriminavimu.

Švietimo instituto analizėje galima pritaikyti tinklaveikos teorijos struktūrinį lygiavertiškumo rezultatą. Struktūriškai lygiaverčiais veikėjais vadinami tie visuomenės nariai, kurie tam tikroje socialinėje struktūroje palaiko tapačius tarpusavio santykius. Struktūrinis lygiavertiškumas egzistuoja tarp korporacijų ir asmenų. Nagrinėjant individų elgesio panašumą, galima teigti, kad struktūrinis lygiavertiškumas atlieka tokį pat svarbų vaidmenį kaip grupės sutelktumas. Pastarasis veiksnyss svarbus

9 Collins, R. 1988. *Theoretical Sociology*. San Diego. New York, Chicago.

10 Trakšėlys, K. 2013. Švietimo instituto transformacija modernioje visuomenėje. *Pedagogika*. 110, p. 13–19.

11 Castells, M. 2005. *Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra. Tūkstantmečio pabaiga*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.

12 Wellman, B. 1983. Network analysis: Some basic principles. *Sociological Theory*. San Fransisco: CA. Jossey-Bass.

13 Granovetter, M. 1983. The strength of Weak Ties. *American journal of Sociology*. 78, p. 1360–1380.

kuriant socialinius tinklus. Švietimo sistemoje jo siekiama, užtikrinat visiems ugdymo dalyviams vienodas „starto pozicijas“ teikiant edukacines, socialines paslaugas, mažinat socialinius skirtumus ir dėl to kylančią socialinę įtampą. Be to, švietimo sistemoje dalyvaujantys asmenys turi būti lygiaverčiai šios sistemos veikėjai ir palaikyti, nepaisant jų socialinės klasės ir turinės padėties, tapačius tarpusavio santykius.

Analizuojant visuomenės narių funkcionavimą ir socialinę stratifikaciją, remiamasi kapitalo teorijos prieiga. P. Bourdieu¹⁴ skiria keturias kapitalo formas:

1. Ekonominį kapitalą, kurį sudaro įvairios gamybos priemonės ir objektai, ekonominių gėrybių visuma.
2. Socialinį kapitalą, apibūdinamą kaip asmens arba grupės tarpusavio santykių visumą. Toks kapitalas apima tarpusavio santykių užmezgimo ir palaikymo veiklą, t. y. socializaciją.
3. Simbolinį kapitalą, apimančią ritualus, jis susijęs su garbe ir pripažinimu. Be to, jis tėra tik „kreditas“ ir autoritetas, kurį veikėjui teikia pripažinimas ir kitos kapitalo formos, šiuo atveju vertėtų paminėti ir dvasinį asmens kapitalą.
4. Kultūrinį kapitalą atitinka intelektualų kvalifikacijų, įgytų pirminio išsimokslinimo metu arba perduotų pačios šeimos, visumą. Šis kapitalas gali reikštis trimis formomis: asmeniniais gebėjimais, materialinėmis gėrybėmis (turtu), institucinėmis vertybėmis.

Asmens priklausymas tam tikrai socialinei klasei nustatomas, atsižvelgiant į kultūrinio ir ekonominio gyvenimo lygį arba turimą kapitalą. Apibūdinti kurią nors vieną klasę įmanoma tik lyginant ją su kitomis klasėmis. Socialinę erdvę (visuomenę) galima struktūruoti pagal įvairias kapitalo formas¹⁵.

Iš pirmo žvilgsnio pati kapitalo sąvoka siejama su ekonomikos mokslu. Analogija gali būti paaiškinta kapitalo charakteristikomis: jis kaupiamas investuojant, perduodamas paveldėjimo būdu, teikia pelną, atsižvelgiant į tai, kaip jo savininkas juo naudojasi ir kt. Tokias kapitalo charakteristikas galima būtų traktuoti kaip euristines, jei sąvokos vartojimas nebūtų susiaurinamas tik iki vienos – ekonominės srities.

Taigi, švietimo veikėjų dalyvavimas švietimo sistemoje, kartu ir švietimo prieinamumas vaikui priklauso nuo turimo kapitalo kiekio ir struktūros. Galima teigti, kad nuo turimo kapitalo kiekio priklauso ir socialinių klasių specifika. Tokia kapitalo koncepcija nulėmė požiūrį ir į švietimo prieinamumą bei lygiavertišką dalyvavimą švietimo sistemoje. Dalyvavimas asmens reprodukcijos ir ugdymo procesuose, remiantis šios teorijos prieiga, nulemtas asmens įpročių (lot. *habitus*) ir to, kas atitinka jo socialinį statusą. Įpročius ir socialinio statuso reikalavimus paprastai įdiegia visuomenė, darydama tam tikrą įtaką. Nelygybė ir švietimo prieinamumas gali skirtis ne tik tarp grupių, bet ir grupės viduje, nes gali skirtis ir grupės narių turimas kapitalas. Kalbant apie švietimo prieinamumą ir lygiavertiškumą dalyvaujant ugdymo procese,

14 Bourdieu, P. 1989. Social Space and Symbolic Power. *Sociological Theory*. 7 (1), p. 14–25.

15 *Ibid.*, p. 32.

ypač akcentuojamas kultūrinis kapitalas – jis kur kas svarbesnis dalyvaujant švietimo sistemoje nei tėvų socialinė ir ekonominė padėtis.

Akcentuotina, kad mokyklos, anot P. Bourdieu¹⁶, ne tik atskleidžia visuomenės susiskaidymo lygį, bet ir pačios sėkmingai sukuria nelygybę ir ją reprodukuoja, taip pažeisdamos tam tikrų visuomenės grupių interesus. Taigi, mokykla tampa kovos lauku, kurio pagrindas yra kapitalo kiekis ir forma, būtent tai ir užtikrina dominavimą. Kapitalas tampa kartu ir priemone, ir tikslu.

Respondentų atranka ir tyrimo etikos principai

Siekiant įvertinti švietimo prieinamumą, kaip socialinio teisingumo indikatorius, tyrimo metu apklaustos dvi moksleivių grupės: socialiai remtini (tikslinė grupė) ir moksleiviai, kurie nėra socialiai remtini (kontrolinė grupė). Taikytas atsitiktinės atrankos metodas, kuris sudaro galimybę visiems tiriamiesiems dalyvauti apklausoje. Socialiai remtinų moksleivių grupei priskirtini moksleiviai, turintys teisę į nemokamą maitinimą ir paramą mokslo reikmenims įsigyti, jei vidutinės pajamos vienam šeimos nariui per mėnesį mažesnės kaip 1,5 valstybės remiamų pajamų (VRP) dydžio (152 Eur.). Atsižvelgiant į šeimų gyvenimo sąlygas, moksleiviai turi teisę į nemokamą maitinimą, jeigu vidutinės pajamos vienam šeimos nariui mažesnės kaip 2 VRP dydžiai.

Moksleiviams, kurių šeimos vidutinės pajamos vienam šeimos nariui mažesnės nei 1,5 VRP dydžio (tam tikrais atvejais – 2 VRP dydžiai), gali būti skiriamas nemokamas maitinimas per vasaros atostogas mokyklose organizuojamose dieninėse vasaros poilsio stovyklose. Nemokamas maitinimas neskiriamas moksleiviams, kurių tėvai atleisti nuo mokesčio už vaikų maitinimą mokyklų bendrabučiuose (Lietuvos Respublikos socialinės paramos moksleiviams įstatymas, 2008, Nr. X-686).

Kiekybinio tyrimo imtis suformuota geografinio patogumo principu. Tyrimas atliktas dvyliktoje Klaipėdos, Telšių, Šiaulių ir Kauno įvairių tipų (pagrindinėse, vidurinėse ir gimnazijose) mokyklose. Mokyklos atrinktos atsitiktinės atrankos būdu. Iš viso apklausti 1200 kontrolinės grupės ir 325 tikslinės grupės respondentai.

Atliekant empirinį tyrimą, laikytasi pagrindinių etikos normų, nes ypač svarbu suderinti norą gauti objektyvią informaciją, moralines normas ir dalyvių saugumą, juk tyrimo dalyviai – X–XII (II–IV G) klasių moksleiviai.

Atliekant tyrimą, siekta, kad respondentai tiriamu klausimu būtų kompetentingi, anketas pildytų savanoriškai, būtų išsamiai informuoti apie tyrimą ir jo tikslus. Visi respondentai tyrime dalyvavo savanoriškai (gautas žodinis sutikimas dalyvauti ir užpildyti anketą).

Tyrimas apima ir moksleivio asmeninį gyvenimą, ypač socialiai remtinus respondentus, todėl siekta užtikrinti privatumą, anonimiškumą, konfidencialumą. Tyrimas derintas su mokyklos administracija ir specialistais (psichologais, socialiniais

16 Bourdieu, P. *Supra note* 14, p. 14.

darbuotojais). Vienodos anketos išdalytos visiems X–XII (II–IV G) klasių moksleiviams, sudarant sąlygas kiekvienam dalyvauti apklausoje, taip užtikrinant galimybę, kad tyrime dalyvaus ir socialiai remtini, ir neremtini moksleiviai. Kuriai grupei moksleivių priskirti, nusprendžiama, atsižvelgiant į šiuos rodiklius: ar moksleivis gauna nemokamą maitinimą, ar užtenka pinigų mokymosi išlaidoms, ar iš jo nesityčiojama, ar subjektyvus savęs priskyrimas atitinkamam socialiniam sluoksniui.

Atliekant tyrimą, gauti duomenys skelbiami tik apibendrinti, taip neišskiriant mokyklų, kuriose buvo atliekamas tyrimas, nes daugelis tyrime sutikusių dalyvauti mokyklų nenorėjo skelbti savo mokyklos pavadinimo. Todėl disertacijos autorius įsipareigojo skelbti tik statistiškai apibendrintus tyrimo duomenis, neskelbdamas konkrečios įstaigos.

Empirinio tyrimo rezultatai

Pirmuoju klausimų bloku siekta išsiaiškinti, kokios švietimo prieinamumo ir fizinio, emocinio saugumo sąsajos mokykloje. Nes modernioje visuomenėje vyraujantis socialinis, politinis ir ekonominis nestabilumas, kuriame daug neapibrėžtumo, kartais netikėtumų, persikelia ir į mokyklos suolą. Tai lemia socialinį ir fizinį nesaugumą. Asmens saugumas ir užtikrintumas daro didžiulį poveikį jo elgesiui, savijautai, savivartei, lemia norą lankyti mokyklą.

Remiantis aprašomosios statistikos duomenimis, galima teigti, kad visiškai fiziškai saugūs mokykloje jaučiasi tik nedidelė dalis (7,3 proc.) socialiai remtinių moksleivių, tuo tarpu mokykloje visiškai fiziškai saugūs jaučiasi net 42,0 proc. kontrolinės grupės respondentų (15 lentelė). Dauguma (57,4 proc.) socialiai remtinių respondentų bendrojo lavinimo mokykloje fiziškai saugūs jaučiasi tik iš dalies.

Mokslininkai^{17, 18} teigia, kad užgauliojimai, patyčios, įvairaus pobūdžio smurtas vaikams sukelia sunkumų bendraujant: jiems sunkiau sekasi užmegzti ir palaikyti gerus santykius su bendraamžiais, prie jų prisitaikyti, bendraudami jie yra nedrąsūs, įsitempę, drovūs¹⁹. Tai patvirtina ir mūsų atlikto tyrimo rezultatai: 43,0 proc. tikslinės grupės respondentų teigė, kad mokyklos mikroklimatas jiems yra tik iš dalies palankus. Tuo tarpu kontrolinės grupės respondentai (75,5 proc.) mokyklos mikroklimatą vertino labai palankiai. Aišku, kodėl taip ryškiai išsiskyrė šių grupių vertinimai. Tikslinės grupės respondentai, kurie mokykloje jaučiasi fiziškai nesaugūs, negali mokyklos mikroklimato vertinti teigiamai. Mikroklimato vertinimo klausimas pateiktas kaip kontrolinis, norint įsitikinti respondentų atsakymų patikimumu ir logiškumu. Jei respondentai fiziškai jaučiasi nesaugūs, o mikroklimatas, jų teigimu, jiems palan-

17 Barkauskaitė, M. 2000. *Paauglių tarpusavio santykių sociopedagoginė dinamika*. Habilitacinis darbas. Vilnius: VPU.

18 Juodaitytė, A. 2000. *Vaikų iš skirtingų socialinių sluoksnių adaptavimas mokykloje*. Tiltai, 2, p. 72–82.

19 Povilaitis, R.; Valiukevičiūtė, J. 2005. *Apie priekabivimą*. Vilnius: Multiplex.

kus, būtų galima daryti išvadą, kad respondentai atsakė nesąžiningai arba nesuprato klausimo.

Klasėje moksleiviai demonstruoja savo žinias, gebėjimus, dalyvauja formaliajame ir neformaliajame ugdyme. Tad svarbu klasėje vyraujanti nuotaika, santykiai tarp klasės draugų, auklėtojos ir kt. Tyrimu nustatyta, kad tik 11,0 proc. kontrolinės grupės respondentų klasėje jaučiasi visiškai saugūs ir užtikrinti. Šį teiginį, kaip visiškai netinkamą arba netinkamą, pažymėjo 42,1 proc. tikslinės grupės respondentų. Taigi, dauguma šios grupės respondentų mano, kad klasėje nuolat tvyro įtampa ir slegianti nuotaika. Kontrolinės grupės respondentų teigimu, jie klasėje jaučiasi daug geriau ir labiau užtikrinti (38,0 proc.). Šios grupės respondentai, kaip pastebėta, ir fiziškai saugiai jaučiasi, palankiai vertina mokyklos mikroklimatą, todėl įtampas klasėje nejaučia.

Moksleivio saugumui svarbi bendraamžių nuomonė ir pritapimas prie jų. Pagaliau nori būti pripažinti, turėti draugų ratą, su kuriais galėtų leisti laisvalaikį, bendrauti. Tikslinės grupės respondentų atsakymai patvirtina, kad nepritapimas prie bendraamžių sukelia nesaugumo jausmą. Kadangi nepritampa prie bendraamžių, nesaugiai jaučiasi 27,1 proc. tikslinės grupės respondentų ir 10,0 proc. kontrolinės grupės respondentų, taigi, beveik tris kartus mažiau.

Teiginį „jaučiuosi nesaugus, nes mano tėvai nėra pasiturintys“, tikslinės grupės respondentai (21,2 proc.) patvirtino kaip visiškai tinkamą. Kad minėtas teiginys netinka arba visiškai netinka, patvirtina 11,8 proc. minėtos grupės respondentų. Darytina išvada, kad saugumui (fiziniam, socialiniam) lemiamos įtakos turi tėvų turtinė padėtis. Tikslinės grupės respondentų manymu, tėvai vaikams yra saugumo garantija, jiems gali pasipasakoti, pasiguosti, tėvai gebės apginti vaikų interesus. Finansinė padėtis, remiantis respondentų atsakymais, turi įtakos savijautai ir savivertei. Reikėtų pažymėti, kad tikslinės grupės respondentai atrinkti, remiantis mokyklų sudarytais socialiai remtinų moksleivių sąrašais, todėl akivaizdu, kodėl teiginiumi „esu saugus, nes mano tėvai turtingi“, nepritarta. Kad šis teiginys netinka, pažymėjo 43,5 proc. šios grupės respondentų.

Tam kad tėvų turtinė padėtis turi įtakos saugumui, pritaria ir 37,0 proc. kontrolinės grupės respondentų. Taigi, galima teigti, kad tikslinės ir kontrolinės grupės respondentai patvirtina ekonominės būklės, socialinio statuso svarbą moksleivių visapusiškam saugumui mokykloje. Moksleivių saugumui svarbūs ir mokymosi rezultatai, nuo kurių priklauso mokymosi motyvacija, o tai tiesiogiai susiję su mokymosi lygiateisiškumu.

Tikslinės grupės respondentai teiginį „pasijaučiu nesuprastas ir nereikalingas“ dažniau pažymėdavo kaip visiškai netinkamą (40,5 proc.). Tyrimu nustatyta, kad kontrolinės grupės respondentai jaučiasi emociškai saugūs, yra išklausyti, turi aiškią poziciją ir yra užtikrinti. Tuo tarpu tikslinės grupės nariai, nors ir nesijaučia fiziškai saugūs, dažniausiai bendrauja su savo socialinio sluoksniu atstovais, buriasi į grupes, tad savo rate yra reikalingi bei priimtini, taiga galima teigti, jaučiasi netgi saugūs, nes iš kitų atsakymų į klausimus aišku, kad tikslinės grupės nariai bendrauja tik su savo socialinės grupės atstovais.

Taigi, kad dabartinėje visuomenėje svarbus socialinis statusas, patvirtina faktas, jog abiejų grupių respondentai sutinka, kad, pasirenkant draugus, svarbi jų turtinė padėtis. Taip mano 45,2 proc. tikslinės grupės respondentų ir 35,3 proc. kontrolinės grupės respondentų. Darytina išvada, kad moksleiviai ir klasėje bendrauja su jų socialinį statusą atitinkančiais bendraamžiais. Visa tai mažina mokymosi prieinamumą socialiniu aspektu. Galima daryti prielaidą, kad susiformuoja „atstumtųjų“ grupė, su kurios nariais nebendraujama. Taip klasės ir mokyklos viduje gali formuotis tam tikros „kastos“, kurias sudaro „neliečiamieji“, ir tie, kurie turi teisę tyčiotis, žeminti. Moksleivių pasiskirstymą pagal socialinį statusą turėtų pastebėti klasės auklėtojas, mokytojai, psichologai, tačiau dažniausiai tam skiriama nepakankamai dėmesio. Juo labiau, kad toks pasiskirstymas toleruojamas, jei vaikai iš socialiai remtinų šeimų prastai mokosi, yra netvarkingi ir t. t.²⁰

Mokytojų ir mokyklos bendruomenės toleruojama diskriminacija, negebėjimas užtikrinti saugumo tikslinės grupės respondentams leidžia manyti, kad dėl turtinės padėties jie yra diskriminuojami ir žeminami net pačių pedagogų. Taip mano net 27,4 proc. tikslinės grupės respondentų. Dėl savo turtinės padėties ir socialinio statuso tokie moksleiviai jaučiasi diskriminuojami ne tik mokytojų, bet ir bendraamžių (44,6 proc.). Tuo tarpu kontrolinės grupės respondentai mano priešingai. Jų nuomone, dėl socialinio statuso respondentai pedagogų nediskriminuojami (34,6 proc.). Kontrolinės grupės respondentai bendraamžių, taip pat ir mokytojų, teigia nediskriminuojami. Kad teiginys „dėl savo turtinės padėties esu diskriminuojamas bendraamžių“ netinka arba visiškai netinka, patvirtino 85,1 proc. šios grupės respondentų.

Dėl mokytojų ir bendraamžių patiriamos diskriminacijos tikslinės grupės respondentai dažnai pasijunta neįvertinti, nesuprasti. Tai patvirtina daugiau nei pusė apklaustų šios grupės respondentų. 50,2 proc. tikslinės grupės respondentų sutinka, kad vargingiau gyvenantys bendraamžiai sunkiai pritampa, todėl psichologiškai ir emociškai jaučiasi blogai.

Kontrolinės grupės respondentai teiginį „dėl savo turtinės padėties pasijaučiu neįvertintas ir nesuprastas“ įvertino kaip visiškai netinkamą ar netinkamą. Tačiau jie taip pat patvirtino ir tikslinės grupės rezultatus, kad vargingiau gyvenantys moksleiviai sunkiai pritampa ir prastai jaučiasi mokykloje (36,4 proc.). Taigi, kontrolinės grupės respondentai suvokia, kad vargingiau gyvenantys moksleiviai klasėje jaučiasi emociškai prasčiau, yra diskriminuojami jau vien todėl, kad yra socialiai remtini ir ne tokie turtingi. Deja, dėl nusistovėjusių stereotipų ir mokyklos bendruomenės neveiklumo ši padėtis sunkiai keičiama. Mokslininkai^{21, 22, 23} akcentuoja, kad mokyklos

20 Andriekienė, R. M.; Trakšėlys, K. 2012. Socialinės kaitos įtaka švietimo instituto funkcijoms. *Filosofija. Sociologija*. 4, p. 266–273.

21 Girdvainis, G.; Pocevičienė, R. 2009. Patyčių problema ir jos prevencijos bendrojo lavinimo mokykloje. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. 4 (25), p. 127–135.

22 Barkauskaitė, M.; Mikalauskienė, J. 2011. Saugios aplinkos kūrimas bendrojo ugdymo mokykloje. *Pedagogika*. 103, p. 30–37.

23 Martišauskienė, D.; Trakšėlys, K. 2014. The modeling of quality management of educational organization (youth and adults). *Journal of Modern Science*. 3(22), p. 321–333.

bendruomenė yra abejinga ir pasyvi, sprendžiant moksleivių diskriminavimo, patyčių, nelygiavertiškumo problemas.

Socialinių paslaugų teikimas – tai valstybės parama asmenims, kuriant gerovės valstybę. Tačiau net 34 proc. tikslinės grupės respondentų, kuriems šios paslaugos yra teikiamos, mano, kad jos yra nekokybiškos: tik 9,1 proc. socialiai remtinų moksleivių socialinės pedagogės darbą vertina gerai, psichologės darbą teigiamai vertina tik 15,2 proc. šios grupės apklaustųjų. Tai labai apmaudu, nes šie etatai, įsteigti mokyklose siekiant sumažinti socialinę įtampą, tinkamai integruoti į mokyklos ir visuomenės gyvenimą socialiai remtinus moksleivius bei moksleivius, turinčius specialiųjų poreikių. Tačiau respondentų teigimu, socialiniai pedagogai ir psichologai iš dalies tenkina moksleivių poreikius ir lūkesčius, ne visiškai efektyviai atlieka pareiginęse sutartyse (socialinių pedagogų ir psichologų) numatytas funkcijas.

Nuo socialinio pedagogo ir mokyklos psichologo bei administracijos priklauso emocinis ir fizinis vaiko saugumas mokykloje, o tai lemia moksleivio motyvaciją ir norą mokytis²⁴. Atliktas mokytojų ir mokyklos administracijos nuomonių tyrimas²⁵ parodė, kad reikšmingiausiomis socialinio pedagogo asmens savybėmis (bruožais) įvardijama: tolerancija, mokėjimas bendrauti, meilė vaikams ir noras jiems padėti, jautrumas, empatija, nuoširdumas, kantrumas, humaniškumas ir kt. Tyrimas parodė, kad šių savybių moksleiviai taip pat pasigenda.

Analizuojant respondentų atsakymus išaiškėjo, kad 53,0 proc. tikslinės grupės respondentų mano, jeigu jie turėtų pakankamai pinigų, jų mokymosi pasiekimai būtų geresni. Šiam teiginiui pritaria ir 20,9 proc. tikslinės grupės respondentų. Daugiau nei pusė (51,1 proc.) tikslinės grupės respondentų dėl pinigų stygiaus negalėjo vykti į mokyklos organizuotas ekskursijas, 31,3 proc. dėl tos pačios priežasties blogai jaučiasi per kūno kultūros pamokas ir patiria nepatogumų. Tikslinės grupės respondentų teigimu, jiems neužtenka pinigų visoms reikalingoms mokymosi priemonėms įsigyti (45,3 proc.), dėl to gali nukentėti mokymosi rezultatai. Skurstančios šeimos negali investuoti į savo vaiko geresnę gyvenimo kokybę užtikrinančias priemones, todėl nepajėgia įveikti „skurdo spąstų“. Pas privačiai samdomus mokytojus tikslinės grupės respondentai taip pat neturi galimybės mokytis (79,2 proc.). Kontrolinės grupės respondentai, atsakinėdami į analoginius klausimus, teigia, kad 85,0 proc. respondentų pakanka pinigų įsigyti visoms reikiamoms mokymosi priemonėms, 36,6 proc. iš jų mokosi pas privačiai samdomus mokytojus. Taigi, akivaizdu, kad kontrolinės grupės moksleivių mokymosi rezultatai turėtų būti daug geresni, nes jie gali įsigyti visas būtinas mokymosi priemones, turi galimybę mokytis pas privačiai samdomus mokytojus arba aukštųjų mokyklų dėstytojus.

24 Martišauskienė, D; Trakšėlys, K. 2013. Švietimo politikos, ugdymo kokybės ir paslaugų vartotojų poreikių tenkinimo sąsajos. *Socialinių mokslų studijos*. 5(4), p. 1124–1137.

25 Kučinskas, V.; Kučinskienė, R. 2000. *Socialinis darbas švietimo sistemoje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.

Tyrimu nustatyta, kad dėl pinigų stygiaus tikslinės grupės respondentai (16 proc.) negali lankyti mokamų neformalaus ugdymo užsiėmimų. Meno, sporto mokyklos dažniausiai ima steigėjo nustatytą mokesį, todėl suprantama, kad tikslinės grupės respondentai negali jų lankyti, nes pragyvenimui nepakanka net turimų lėšų. Beje, lankant tokias mokyklas, neužtenka tik sumokėti mokesį, bet reikia įsigyti ir savo priemonės (pvz., muzikos instrumentą). 6,6 proc. tikslinės grupės respondentų negalėjo net vieną kartą dalyvauti olimpiadoje. Dauguma (35,0 proc.) tikslinės grupės respondentų mano, jog mokytojai yra iš anksto nusistatę prieš skurdžiau gyvenančius moksleivius. Tačiau tai paneigia 60,2 proc. kontrolinės grupės respondentų. Tikslinės grupės respondentai taip pat teigia, kad socialinė, ekonominė padėtis turi įtakos mokytojų vertinimams. Taip mano net 48,8 proc. šios grupės respondentų.

Mokymosi rezultatams įtakos turi ir gyvenamoji aplinka, tai yra aplinka, kurioje moksleivis ilsisi ir ruošia namų darbus. Kad namuose turi pakankamai geras sąlygas mokytis, visiškai sutinka 12,1 proc. tikslinės grupės respondentų. 10,0 proc. šios grupės respondentų teigia, kad tokių sąlygų neturi. Net 42,5 proc. kontrolinės grupės respondentų tvirtai įsitikinę, kad mokytis ir ruošti namų darbus turi pakankamai geras sąlygas. Respondentai pagal gyvenimo sąlygas, socialinę padėtį renkasi ir suolo draugus. Kad suolo draugus renkasi pagal socialinį statusą, pripažįsta net 52,8 proc. tikslinės grupės ir 45,0 proc. kontrolinės grupės respondentų.

Pastebima, kad moksleivių socialinė ir ekonominė padėtis turi įtakos moksleivio rezultatams. Darytina prielaida, kad mokytojai, vertindami moksleivio žinias, ne visada išlieka objektyvūs ir, rašydami pažymį, kreipia dėmesį į moksleivio socialinį statusą. Mokytojo pozicija klasėje, santykis su kiekvienu moksleiviu, be abejo, turi įtakos paauglio socialiniam statusui. Pedagogas užima ne tik moksleivio aplinkos, bet ir moksleivio savivertės, socialinių įgūdžių formuotojo vaidmenį ugdymo procese.²⁶

Remiantis atlikto tyrimo rezultatais, galima daryti prielaidą, kad mokykloje ne visada tinkamai užtikrinamas visuotinio lygiateisiškumo ir socialinio teisingumo principas, taip tarsi skatinamas I. Ilicho²⁷ aprašytas „pasyvusis mokymas“.

Išvados

1. Mokslinėje literatūroje švietimo prieinamumas apibrėžiamas kaip kiekvienam asmeniui sudaryta galimybė pagal savo išgales bei poreikius naudotis kokybiškomis švietimo paslaugomis, kurias užtikrina valstybė.
2. Pagrindiniai švietimo prieinamumo aspektai: fizinis mokyklos pasiekiamumas; optimalus mokyklų tinklo išdėstymas; lygiavertis moksleivių dalyvavimas ugdymosi procese, nepaisant jų socialinės padėties; palankus mikro-

26 Ruškus, J. 2000. *Specialiojo pedagogo socialinių nuostatų, pedagoginės sąveikos ir mokyklinės socializacijos ryšys*. Daktaro disertacija. Šiaulių universitetas.

27 Illich, I. 1992. *In the Mirror of the Past: Lectures and Adresses 1978–1990*. London and New York.

- klimatas, užtikrinantis emocinį, socialinį, fizinį saugumą; mokymosi motyvacija; kokybiškos edukacinės ir socialinės paslaugos; ugdymo(-si) turinio prieinamumas; ugdymo(-si) proceso individualizavimas ir diferencijavimas.
3. Visų minėtų švietimo prieinamumo aspektų užtikrinimas šiandien sąlygoja socialinę atskirtį patiriančių, specialiųjų ugdymosi poreikių turinčių ir neįgalių, gabių moksleivių, taip pat užsienio piliečių, užsienyje esančių Lietuvos piliečių, tautinių mažumų atstovų ir našlaičių lygiavertį dalyvavimą ugdymo(-si) procese.
 4. Empiriniu tyrimu nustatyta, kad mokykloje moksleiviai yra susiskirstę pagal socialinę ir kultūrinę kilmę, kuri lemia mokymąsi, moksleivių socialinių išteklių nelygybę, išsilavinimo kokybę, diskriminaciją, diferenciaciją klasėje ir riboja švietimo prieinamumą: X–XII (II–IV G) klasių socialiai remtini moksleiviai dažnai patiria pedagogų ir bendraamžių diskriminaciją dėl savo socialinės padėties, moksleivių teigimu, nuo socialinio statuso priklauso draugų pasirinkimas, jie gėdijasi savo šeimos narių (tėvų, brolių, seserų), nepatenkinti savo šeimos socialiniu statusu, jiems nuolat primenama jų socialinė padėtis; socialinis statusas turi įtakos mokymosi rezultatams: socialiai remtinų respondentų teigimu, jiems neužtenka pinigų įsigyti visoms būtinoms mokymosi priemonėms; dėl savo socialinės ir ekonominės padėties dauguma jų yra socialiai ir kultūriškai izoliuoti; dėl lėšų stygiaus negali lankyti mokamų neformalaus ugdymo užsiėmimų, dalyvauti olimpiadose arba vykti į mokyklos organizuojamas pažintines ekskursijas; jų nuomone, mokytojai yra iš anksto nusistatę prieš skurdžiau gyvenančius moksleivius ir tai daro įtaką žinių įverčiams; nustatyta, kad daugelis X–XII (II–IV G) klasių socialiai remtinų moksleivių patiria patyčias, diskriminaciją, nesaugumą, kultūrinę ir fizinę izoliaciją, nepatogumą.
 5. Apžvelgus tyrimo rezultatus galima daryti išvadą, kad netinkamai organizuojant ir teikiant švietimo pagalbos, edukacines ir socialines paslaugas, socialinė įtampa ne sumažinama, o priešingai – padidinama. Dėl šios priežasties yra neužtikrinamas švietimo prieinamumas, lygiavertiškumas ir socialinis teisingumas skirtingų socialinių grupių moksleiviams.

Literatūra

1. Andriekienė, R. M.; Trakšėlys, K. 2012. Socialinės kaitos įtaka švietimo instituto funkcijoms. *Filosofija. Sociologija*. 4, p. 266–273.
2. Barkauskaitė, M. 2000. *Paauglių tarpusavio santykių sociopedagoginė dinamika*. Habilitacinis darbas. Vilnius: VPU.
3. Barkauskaitė, M.; Mikalauskienė, J. 2011. Saugios aplinkos kūrimas bendrojo ugdymo mokykloje. *Pedagogika*. 103, p. 30–37.
4. Bourdieu, P. 1989. Social Space and Symbolic Power. *Sociological Theory*. 7 (1), p. 14–25.

5. Castells, M. 2005. *Informacijos amžius: ekonomika, visuomenė ir kultūra. Tūkstantmečio pabaiga*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
6. Collins, R. 1988. *Theoretical Sociology*. San Diego. New York, Chicago.
7. Dahrendorf, R. 1996. *Modernusis socialinis konfliktas: esė apie laisvą politiką*. Vilnius: Pradai.
8. Dromantienė, L. 2002. Socialinės politikos modernizacija Centro ir Rytų Europoje. *Tiltai*. 2, p. 19–22.
9. Giddens, A. 2000. *Modernybė ir asmens tapatumas: asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*. Vilnius: Pradai.
10. Granovetter, M. 1983. The strength of Weak Ties. *American journal of Sociology*. 78, p. 1360–1380.
11. Girdvainis, G.; Pocevičienė, R. 2009. Patyčių problema ir jos prevencijos bendrojo lavinimo mokykloje. *Jaunųjų mokslininkų darbai*. 4 (25), p. 127–135.
12. Illich, I. 1992. *In the Mirror of the Past: Lectures and Adresses 1978–1990*. London and New York.
13. Jonutytė, I.; Rupšienė, L.; Šmitienė, G. ir kt. 2009. *Galimos diskriminacijos apraiškos bendrojo lavinimo mokykloje*. Tyrimo ataskaita. Vilnius.
14. Juodaitytė, A. 2000. Vaikų iš skirtingų socialinių sluoksnių adaptavimas mokykloje. *Tiltai*, 2, p. 72–82.
15. Kučinskas, V.; Kučinskienė, R. 2000. *Socialinis darbas švietimo sistemoje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
16. Martišauskienė, D.; Trakšėlys, K. 2014. The modeling of quality management of educational organization (youth and adults). *Journal of Modern Science*. 3(22), p. 321–333.
17. Martišauskienė, D.; Trakšėlys, K. 2013. Švietimo politikos, ugdymo kokybės ir paslaugų vartotojų poreikių tenkinimo sąsajos. *Socialinių mokslų studijos*. 5(4), p. 1124–1137.
18. Merkys, G.; Balžekienė, A.; Telešienė, A. 2008. Challenges for multicultural education in ethnically diverse community: case of Vilnius region in Lithuania. *Socialiniai mokslai*. 2 (60), p. 32–47.
19. Povilaitis, R.; Valiukevičiūtė, J. 2005. *Apie priekabavimą*. Vilnius: Multiplex.
20. Ruškus, J. 2000. *Specialiojo pedagogo socialinių nuostatų, pedagoginės sąveikos ir mokyklinės socializacijos ryšys*. Daktaro disertacija. Šiaulių universitetas.
21. Trakšėlys, K. 2011. Švietimo kaip socialinio instituto transformacija modernios visuomenės kontekste (Lietuvos atvejis). *Filosofija. Sociologija*. 4, p. 437–445.
22. Trakšėlys, K. 2013. Švietimo instituto transformacija modernioje visuomenėje. *Pedagogika*. 110, p. 13–19.
23. Trakšėlys, K. 2014. Švietimo sociologijos epistemologinės prieigos. *Filosofija. Sociologija*. 2, p. 118–125.
24. Wellman, B. 1983. Network analysis: Some basic principles. *Sociological Theory*. San Fransisco: CA. Jossey-Bass.
25. Žalimienė, L.; Lazutka, R.; Skučienė, D.; Aidukaitė, J.; Kazakevičiūtė, J.; Navickė, J.; Ivaškaitė-Tamošiūnė, V. 2009. *Socialinio teisingumo rodikliai švietime. Mokslinio tyrimo ataskaita*. Vilnius.

Kęstutis Trakšėlys, Lietuvos edukologijos universitetas, Klaipėdos universitetas – docentas. Mokslinių tyrimų kryptys: švietimo sociologija, švietimo kokybė, švietimo prieinamumas.

EDUCATION ACCESSIBILITY AS AN INDICATOR OF SOCIAL JUSTICE IN SOCIETY

Kęstutis Trakšėlys

Lithuanian University of Educology, Klaipėda University

Abstract. *Education accessibility has become of great relevance in the European Union in recent decades, when the attention has been paid to its integral influence in shaping social, cultural, economic and political situation. Education accessibility enhances each country's or region's intellectual potential and promotes integration into the economic competitiveness of the area, not only in the context of the European countries, but also in international forums. This decade, all EU member states launched a decentralisation of education management by promoting employment and reducing unemployment. In the Republic of Lithuania, on the basis of the principle of subsidiarity, education decentralisation and responsible management are under implementation; schools, municipal and state functions are redistributed, municipality responsibility to education accessibility has increased. The priority direction of education reform in the Republic of Lithuania is the development of infrastructure, i.e., the reorganization of the network of education services and the optimisation that would guarantee access to learning. Education accessibility is particularly relevant for socially marginalised and poor citizens.*

The definition of accessibility to education in the scientific literature is the created opportunity for any person according to their abilities and needs to use quality education, guaranteed by the state. Key aspects of accessibility to education are: physical reach of school; the optimum layout of the network of schools; students' equivalent participation in the educational process, regardless of social status; favourable microclimate that ensures emotional, social, physical security; learning motivation; involving education; qualitative educational and social services; availability of education (learning) content; individualisation and differentiation of educational (learning) process.

Empirical research showed that the transformation of Lithuanian society affects education and equal participation in education, as school students are divided according to social and cultural background, which condition learning, inequality of students' social resources, quality of education, discrimination, differentiation in class, and accessibility to education: X–XII (II–IV G) grades disadvantaged children often incur educators and peers discrimination for their social status – according to the students, the selection of friends depends on the social status, they are ashamed of their family members (parents, brothers, sisters), are not satisfied with their family social status, they are constantly reminded of their social position; social status influences learning results and achievements – according to the disadvantaged respondents, they lack money to buy all of the necessary learning material; the majority of them are socially and culturally isolated because of their social and economic situation; due to

the lack of funds they cannot pay to attend non-formal education classes; according to them, teachers are pre-disposed to poorer students, and this tells on the teacher's assessment of their knowledge.

Keywords: *education accessibility, social justice, social group.*

Kęstutis Trakšėlys, Lithuanian University of Education Science, Klaipėda University, Associate Professor. Research interests: sociology of education, quality of education, accessibility of education.